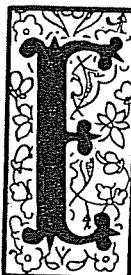

Sanat

Eczacı
M. UĞUR
DERMAN

Elsiz bir hattatımız

Li olmadığı halde resim yapabilenlerin bu muvaffakiyetinden, zaman zaman hayranlıkla bahsedildiğini görmek; bize, üç asır evvel yaşayan bir hüner sahibini hatırlattı. Ancak, elden başka ayaktan da mahrum olan bu bîçare, resimle değil, firça kullanmakdan daha fazla metanet isteyen kalem ustalığıyla, yani hattatlıkla uğraşmışdır.

Simdiye kadar, yalnız bir yazısına rastladığımız «Bolu'lu Mehmed Efendi» için «Devhat ül küttab» (1) isimli hattatlara dair eserdeki ma'lumatı kısaca nakledelim: «Bidest (elsiz) bir adam, Sultan IV. Mehmed zamanında (1648-1687) İstanbul'a gelip, hattat Suyolcu zâde Mustafa Efendi'nin (2) yazı gösterdiği yere giderek, ders alanları görünce, «Ah!, çeker. Bu hale acıyan Suyolcu zâde, bilekleri arasına kalem koyup yazmasını ona öğretir. Kısa zamanda, hüsñühatti ileri götürün Bidest, müteaddid En'am ve bir de Evrad-ı Şerif yazmış, Sultan II. Süleyman devrine (1687-1691) vefat etmiştir».

Ancak, en canlı ve etraflı olarak, Bidest'i, Abdi Paşa «Vakayı-nâme»sında anlatmıştır (3). O devrin ifade hususiyetini göstermek maksadıyla, buraya aynen naklediyoruz (4) :

11 Recep 1082 (14 Kasım 1671)

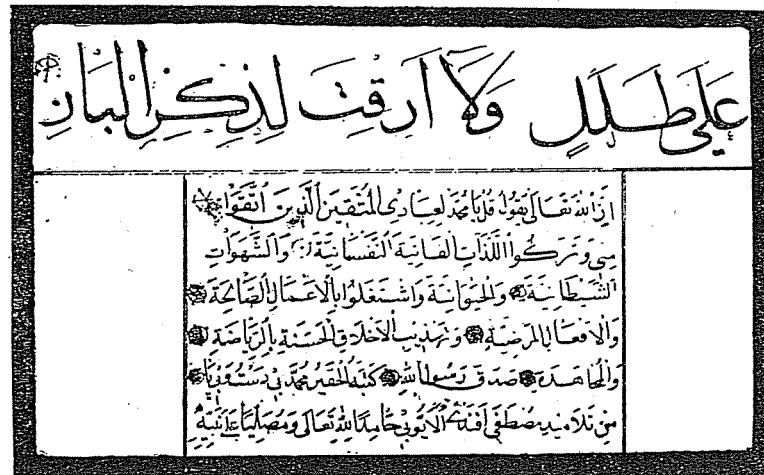
«... Garîbe-i ibretnümay-ı âlem ve hayreflezay-ı beni âdem olan nevadir-i vakayı-dendir ki, (insan oğlunu hayrete sürükleyen, ibre ile görülecek gariblikde nâdir vak'alardandır ki) iki elleri bileklerinden ve iki ayakları bir ârıza-i şedide (şiddetli ârıza) sebebiyle düşmüş; häsili ne el kalmış, ne ayak, böyle bir şahis, cihet-i maşetine tarik-ı sualden gayri mecal olmadığını mu-karrer bilecek. (geçimi için dilencilikten başka yol olmadığına karar verince) mevlidi (doğum yeri) olan Bolu'dan gelüb, İstanbul'da karar edüb, (kalarak) «Suyolcu» demekle ma'rûf bir hattatdan meşk (ders) alub birkaç müddet kemal-i dikkatle sa'y ü müdavemet edüb (bir müddet, bütün dikkatiyle çalışıp devam ederek) bu mertebe elsiz iken biavnillâh-i teâlâ ele getirdiği kitabeti izhar (elsiz olduğu halde, Allahın yardımıyla bu mertebeye eristiği yazabilme kudretini ortaya koymak) için, bir En'am-ı Şerif yazub mâh-ı mezbûrun (zikredilen aylın) yirmi dörðüncü gününde, bir takrible (vasita ile) inayetli hünkârimız hazırları, mesmu'-u hümâyunları olıak (padişahımız tarafından iştilince) mezbûru huzur-u hümâyunlarına getürdüb nazargâh-ı âlilerinde yazu yazmak emr eylediklerinde, (bahsedilen sahsî huzuruna getirtip, gözü önünde yazu yazmasını emr eylediğinde) filâhl ol bidest ü pâ devat ü kalemin peyda edüb, (o anda, o elsiz ve ayaksız, hokka ve kalemini çıkartıp) bir satır sülüs ve iki satır nesih kitabet (yazarak) ve ashab-ı nazarı ilkay-ı bahr-i hay-

ret eyledi (bakan kimseleri hayret denizine düşürdü) ve mukaddema (evvelce) yazdığı En'am-ı Şerîf'i dahi ol mahalde (o yerde) arz edüb mezid-i inayet-i padışahiden (padişahın lütfunun çokluğunadan) mazhar-ı sadaka-i aliye olduğunu gayri, (yüksek maddî yardım gördükden başka) yevmi yirmi akçe vazife-i tekaüd ile bermurad ve dilşad olmuş idi. (günde yirmi akçe sakatlık maaşı verilerek murada erip gönlü hoşnûd edilmişdi) Vazifesi beratına tuğray-i şerif için, bu fakirin hanesine geldikde, hakir dahi, mücerred müşahede-i ibret için, kitabett etdirdim. (Padişahın bu emrine tuğra çekmem için evime geldiğinde, ben de yalnız başıma ibretle görmek üzere ona yazı yazdırıldım) Lâkin, keyfiyyet-i kitabetinin ta'biri müşkil. (Lâkin, yazma şeklini anlatmak güç Netîce-i kelâm, görülmeyince karma yenbagî fehm olunmaz. (Sözün neticesi, görülmeyecek, läykîle anlaşılmaz. Amma, icmali (kısacası) bu ki, böyle bîdest ü pâ (elsiz ve ayaksız) iken, iki bileklerinin ucularıyla devat (hökâyî) belinden çıkartub ve kalemi dahi, iki bileklerinin ucularıyla muhkem zabit edüb, (kuvvetlice tutup) ve kâğıdı önünde yere ko'yub, bir tarz-ı acîb (tuhaf bir tarz) üzere, seri-ül kalem (kalemi sür'atlı) kâtibler gibi, bîbâk ü bîpervâ (korkusuz ve pervasız) her ne dilerse, tahrîr ü imlâ eder. (yazar.) سخان القادر على ما يشاء

(Dileğini islemek kudreti olan Allah'ı tesbih ederim.)

Tesbit ettiği 2069 hattat biyografi ile, hüsn-ü hat tarihimizin en geniş kaynağı sayılan «Tuhfe-i Hattatîn» de (5), «Zeyl-i Nâima»dan naklen, «Bîdest» hâsiye olarak kaydedilmişdir. Eserin müellifi büyük ansiklopedistimiz Müstakîm zâde Sa'deddîn Efendi, kendisinden bir asır evvel yaşamasına rağmen, bu zavallı hat müntesibinin bir eserine rastlamadığı için böyle zikrettigini yazıyor (6). O En'am-ı Serîfler ve Evrad kim bilir ne oldu? Müstakîm zâde gibi müdakkîk bir âlimin göremeyişine nazaran, eserlerinin daha o devirde yok olmasının muhtemeldir.

Topkapı Saray Müzesinin Kütüphanesinde bulduğumuz (7) Bîdest'e aid bir sülüs-nesih kitâda görüleceği üzere — ki makaleme fotoğrafi konulmuştur — yazılı birinci derecede olmakdan uzakdır. Lâkin, elsizliğine rağ-

Bîdest ü bîpa (elsiz ve ayaksız) Hattat Bolu'lû Mehmed Efendi'nin sülüs-nesih kitâsı (Topkapı Sarayı M. Kütüphanesi, G. Y.: 321)

men, değme el sahiblerine taşçı kartacak kadar muvaffak olmuşdur.

Tasavvur buyrulsun; gerek sülüs, gerek nesih yazılarındaki harflerin dönüşünü ve incelik-kalınlık nisbetlerini belirtmek, kolay bir iş midir? Hele, serbest firça kullanarak resim yapmakla kiyas dahi edilmez. Bunu, vaktiyle mekteplerimizde, kamış kaleme hüsn-ü hat meski almış eski nesil mensubları, «Hüsn-ü hatın nikâtuñ yazıp çizen bilir» (Güzel yazının nüktelerini, ancak yazıp çizerler bilir.) kavince, daha fazla takdîr ederler.

Bîdest Mehmed Efendi'nin bu kitâsının, Topkapı Sarayına intikalinden önce mâlikî olan Hezarfen Hattat Necmeddin Okyay hocamızın söylediğine göre, bilhassa, sülüs ibarede geçen (ن) harfleri en benam yazı ustalarının elinden çıkmışcasına mükemmelidir.

Medfeni de, kat'î doğum-ölüm tarihleri gibi bilinmeyen ve yazı için en lüzumlu uzuvdan mahrum olduğu halde istîdadıyla bu kadar yazabilen «Bolu'lû Bîdest Mehmed Efendi»yi, hüsn-ü hat meraklılarına tanıtmağa bahtiyarım.

(1) Devhat ül küttab, Suyolcu zâde Mehmed Necîb (Yazıldığı tarih: 1737 — Basılışı: 1942). Sahife: 22.

(2) Aynı zamanda, ma'ruf yazı üstadı Hafîz Osman'ın da (1642-1698) hocası olan Suyolcu zâde Eyyûbî Mustafa Efendi'den gelecek makalemizde bahsedeceğiz.

(3) Vakaiyî'nâme-i Abdi Paşa, Topkapı Sarayı — Hazine Kütüphanesi, No.: 1363. Sahife: 147 a.

(4) İfadeden sadeleştirilmiş şekli, parantez içinde ayrı cins harfle belirtilmiştir.

(5) Tuhfe-i Hattatîn, Müstakîm zâde Süleyman Sa'deddîn Efendi. (Yazıldığı devir: XVIII asrin sonu. Basılışı: 1929). Sahife: 144.

(6) Tuhfe'nin aynı sahifesinde, eli olmadığı için ayaklarıyla yazan bir kadının Misir'da yaşadığı (sene: 576 H. — 1180) kaydedilmiştir. Lâkin hakkında başka ma'lûmata ve bir yazısına rastlamadık.

(7) G. Y. 321 numaralı «Güzel yazılar» albümü içindedir.

